

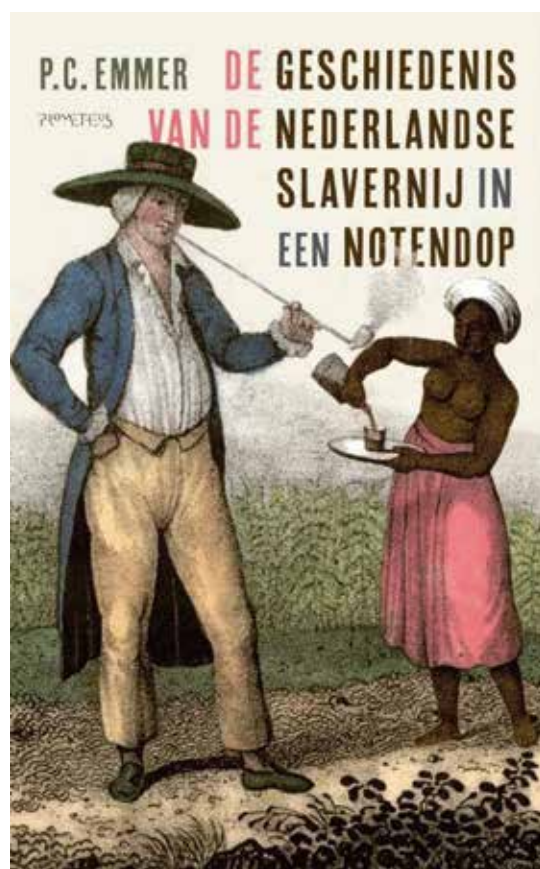
Golf aan boeken over het slavernijverleden

Kort overzicht van de belangrijkste titels

In het kielzog van de slavernijexpo in het Rijksmuseum is een ongekend aantal publicaties over het Nederlandse slavernijverleden gepubliceerd. Een verrassende vertelling, een derde stedelijke inventarisatie, stellingnemende publicaties, een wandelgids, een abolitiestudie én daarbovenop nog een handboek. Wie nu nog schrijft dat er weinig aandacht is voor het Nederlandse slavernijverleden heeft geen kennis genomen van wat er op de markt is.

Ger Jan Onrust is adjunct-directeur Nederlandstalig onderwijs op het Jan van Brabant College in Helmond.

Dat niet alles wat is geschreven naar ieders wens zal zijn, is overduidelijk. Het Nederlandse slavernijverleden is gepolitiseerd. Dat is zo en zal voorlopig zo blijven. Wie over slavernij schrijft, doet er goed aan om direct duidelijk te maken welke invalshoek wordt gekozen: gaat men uit van het historische begrip 'slaven', of wordt het (tot) 'slaafgemaakten'? Van den Boogaart, Tang, Den Heijer en natuurlijk Emmer kiezen voor het begrip slaven. In de andere zes publicaties is het slaafgemaakten geworden. Het zegt iets over hoe men in het slavernijdebat staat, hoewel bijvoorbeeld Raben, Tang, Kars en Den Heijer hun best doen om zo neutraal – zo wetenschappelijk – mogelijk hun onderwerp te benaderen.

Slavenopstand

De meest verrassende recente publicatie is die van Marjoleine Kars, hoogleraar aan de Maryland University. Verrassend omdat we nog niet veel wisten van een slavenopstand in een Nederlandse kolonie die meer dan een jaar duurde. Het boek is gebaseerd op een rijk bronnenarchief. In 1763 kwamen duizenden slaafgemaakten in Berbice (nu Guyana) in opstand. De machthebbers moesten vluchten en verschuilen zich op een plantage. Alleen door hulp van buitenaf en door onenigheid onder de opstandelingen kon de opstand uiteindelijk onderdrukt worden. Meer dan 500 handgeschreven pagina's van de verhoren laten, meer dan ooit, het geluid van de gevangenen horen en Kars

Nederlands slavernij- verleden

heeft dit tot een sterk boek verwerkt. Een echte aanrader!

Den Heijer en Emmer noemen de opstand ook, maar het is Emmer die het zo draait dat hij in de opstand vooral het bewijs ziet dat opstandige slaven er nooit op uit zijn geweest om slavernij af te schaffen – waar men vandaan kwam was slavernij immers gewoon – maar louter om zelf vrij te worden. Tot twee keer toe meldt hij dat de opstandelingen de gouverneur voorstelden om de kolonie in tweeën te delen, in een vrij deel en een deel voor de plantage-eigenaars met nieuwe slaven uit Afrika. Emmer blijft controversieel (de vijfde regel van zijn boek: 'In sommige perioden en in sommige delen van de wereld stonden mensen zelfs in de rij om slaaf te worden'), maar heeft een vlotte pen en gaat altijd en overal met iedereen (in dit boekje vooral met Karwan Fatah-Black) in discussie

Henk den Heijer gaat in zijn laatste hoofdstuk uitgebreid in op de discussie. Daar waar zijn *Nederlands slavernijverleden* in de eerste zes hoofdstukken vooral het karakter van een handboek heeft, neemt Den Heijer op het einde toch stelling. 'Kennis over het slavernijverleden is belangrijk, maar niet primair als verklaringsgrond voor het hedendaagse racisme. Wie dat toch doet, maakt mensen slachtoffer van een geschiedenis die weliswaar lang zijn sporen heeft getrokken, maar inmiddels ook allang verleden tijd is. Zij pinnen mensen vast op herinneringen die niet van henzelf zijn en slechts wrok en gevoelens van vijandigheid opleveren. Daarmee creëer je geen verbinding en bestrijd je geen racisme.' (p. 296). Met het bovenstaande doe ik dit boek geen recht. *Nederlands slavernijverleden* staat niet voor niets op de longlist van de Libris Geschiedenis Prijs. Dat is meer dan terecht. Den Heijer heeft op knappe wijze de recente literatuur verwerkt in zijn belang-

rijkste boek tot nu toe. Het zal een boek als *Herengracht 502* en het rapport *Ketenen van het verleden* zijn waar Den Heijer op doelt als hij het heeft over 'activisten en activistische historici' (p. 295). Leo Balai schreef over de woning van de burgemeester van Amsterdam, een pand dat in 1927 ambtswoning werd, maar daarvoor de woning was van onder meer Paulus Godin 'die fortuin maakte door mensen als slaven te laten verkopen aan plantage-eigenaars in Suriname en andere gebieden.' Het boek gaat over misdragingen van Nederlanders in het Aziatische gebied en met name in Nederlands-Indië. Hoe waar het ook is dat de woning bewoners had die onder meer geld verdienden over de ►

Recensie slavernijexpositie in het Rijksmuseum

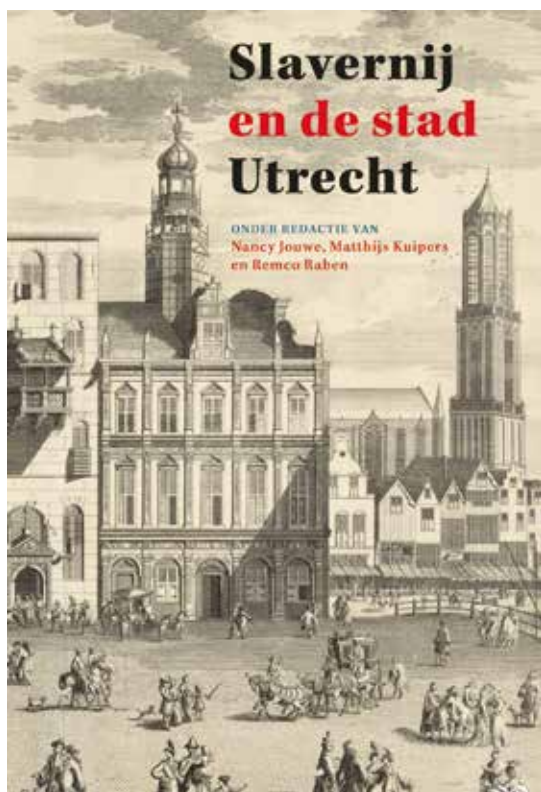
Wat heeft de groots aangekondigde slavernijexpositie in het Rijksmuseum nu opgeleverd? In ieder geval aanvankelijk heel veel aandacht. Dat heeft weinig vervolg gekregen, want hoewel de openingstijden werden verruimd en de maximale bezoekerscapaciteit is gebruikt, zijn dat toch altijd minder bezoekers dan in precoronatijd. Voor bezoekers was dat prettig; in tegenstelling tot de overbevolkte Suriname-expositie van net voor corona in de Nieuwe Kerk, konden bezoekers hier wel alles rustig bekijken, zonder dat men permanent anderen in de weg stond. Maar er is meer. De slavernijtentoonstelling ging over mensen, over de geschiedenis van mensen. Centraal stonden kralen, slavenbellen, muziek (*Faya si ton no brong mi so* blijkt een versie te hebben waarin 'Masra Jansi' weer een kind heeft vermoord), de tronco (meervoudige voetboei), een kappa. Niet dus de gebruikelijke reflex van het 'Rijks', waarin (schilder)kunst midden op het podium staat. En dat is winst. Het Rijksmuseum pretendeert immers niet alleen het nationale kunstmuseum te zijn, maar ook het nationale geschiedmuseum. Wat jammer is, is dat, naast de 1600 hoofdstedelijke scholieren die vooraf de tentoonstelling mochten bezoeken, er louter ruimte was voor personen die individueel een ticket aanschafden. Ondanks het breed verspreide lesmateriaal blijft daardoor het effect beperkt. Dat kun je het museum niet verwijten; dat lag aan de (corona)omstandigheden.

ruggen van slaafgemaakten en latere tewerkgestelden in Oost- en West-Indië, het is de vraag of de manier waarop Balai het heeft opgeschreven het boek niet juist minder toegankelijk maakt.

Rapport met adviezen

Of *Ketenen van het verleden* toegankelijk is, zal alleen van belang zijn voor beleidsambtenaren en verantwoordelijke politici (demissionair minister Ollongren). Op grond van enkele wetenschappelijke adviezen (die van Rose Mary Allen en Alex van Stipriaan zijn het meest interessant) en verslagen van dialooggroepen komt men onder meer tot de volgende adviezen: erken (in een rijkswet) het aandeel van het Nederlandse gezag in het slavernijverleden; biedt op het hoogste niveau excuses aan; zorg dat deze excuses bijdragen aan herstel (dus: structurele financiering om schadelijke doorwerking tegen te gaan), bijvoorbeeld door oprichting en ondersteuning van een slavernijmuseum en onderzoekscentrum, het oprichten van monumenten en door van 1 juli (Ketikoti) een nationale herdenkingsdag te maken. Deze adviezen zijn mede een gevolg van gesprekken met leerlingen en het onderwijs. Het is vreemd dat de commissie hierbij de VGN niet heeft geraadpleegd.

Dat het gezag onder de loep wordt genomen was al duidelijk uit het onderzoek naar de slavernij in Amsterdam (Pepijn Brandon e.a.) en Rotterdam (Alex van Stipriaan e.a.). Dit is ook de focus in *Slavernij en de stad Utrecht*. In 21 essays wordt gekeken naar de bestuurders (David Onnekink), de VOC (Remco Raben), financiering (Esther Captain), Utrecht als centrum van abolitionisme (Maartje Janse) en zwarte aanwezigheid (Nancy Jouwe). In veel bijdragen wordt gesteld dat Utrecht niet voor de hand ligt als je denkt aan het slavernijverleden, maar dat er desondanks duidelijke en omvangrijke banden waren. Dat gold

midden negentiende eeuw voor het abolitionisme: Petronella Moens, Jan Ackersdijck, Julien Wolbers en Nicolaas Beets ijverden voor de afschaffing van slavernij in de Nederlandse koloniën en woonden in die tijd in Utrecht.

Dezelfde namen komen natuurlijk terug in het boekje *Met Hollandse bedaardheid*, waarin Dirk J. Tang de trage afschaffing van slavernij in de Nederlandse koloniën beschrijft. Hij stelt zichzelf de vraag wat het verdwijnen van de slavernij heeft veroorzaakt en komt tot vier antwoorden: wilde koning Willem I na Napoleon een flink (koloniaal) rijk besturen, dan moest hij wel instemmen met het Britse besluit om de slavenhandel te verbieden; de rechtsfilosofische en christelijke bedenkingen konden niet meer genegeerd worden; slavernij was – mede door nieuwe techniek – niet langer financieel rendabel; vrouwenemancipatie en abolitionisme vielen samen. Vier redenen dus, waarbij opvalt dat het gaat om Europees-Nederlandse redenen en dus niet om redenen in de koloniën zelf. Of dat genegeerd mag worden, is de vraag.

Wandelen langs het verleden

Dat de geschiedenis van slavernij op de meest onwaarschijnlijke plaatsen voor kan komen is duidelijk geworden in het *Mapping Slavery*-project. Barbara Henkes maakte een paar jaar geleden (met onder meer Margriet Fokken) al een wandelen fietsgids voor Groningen rond dit onderwerp. Recent is ook een boekje met vier wandelingen (in Leeuwarden, Harlingen, Franeker en het mooie

Dokkum) en drie fietsroutes (Petrus Camperroute, Pieter Stuyvesantroute en Achmed Tanroute) verschenen. De routes gaan langs plaatsen die herinneren aan slaveneigenaars, plantagedirecteuren, scheepslieden, winkeliers, fabrikanten, abolitionisten en waar zwarte knechten hebben gewoond. Tot slot het mooiste boek en eigenlijk een boek waarbij slavernij niet het hoofdonderwerp is. Zoals bekend voerde gouverneur-generaal Johan Maurits van Nassau-Siegen in zijn jaren (1636-1644) een grote staat in Brazilië. In zijn gevolg

gingen onder meer 'caertemaecker' Georg Marcgraf en schilders Frans Post en Albert Eckhout mee. Zij moesten het land documenteren, maar er ook voor zorgen dat er herinneringen aan het verblijf in de kolonie werden gemaakt voor in de Nederlanden. Ernst van den Boogaart heeft kaarten, tekeningen en schilderijen samengebracht en deze uitgebreid toegelicht. De laatste afbeelding in het boek is een bijna idyllische pentekening van Frans Post over twee pagina's: suikermolen aangedreven door ossen uit 1640. Eén ding is zeker na het lezen van al deze boeken: slavernij was niet idyllisch. Nooit niet. Punt. ■

Gelezen boeken

- Ketenen van het verleden.** Rapport van Bevindingen. Adviescollege Dialooggroep Slavernijverleden (Amsterdam 2021), 270 blz., te downloaden via tinyurl.com/KKETEN.
- Het land van de suikermolen.** Johan Maurits' Brazilië. Ernst van den Boogaart (WBooks, Zwolle 2021), 132 blz., € 24,95.
- Herengracht 502.** Slavenhandel, geweld en hebzucht, 1672-1927. Leo Balai (LM Publishers, Edam 2021), 144 blz., € 24,50.
- De geschiedenis van de Nederlandse slavernij in een notendop.** P.C. Emmer (Prometheus, Amsterdam 2021), 152 blz., € 15,00.
- Nederlands slavernijverleden.** Historische inzichten en het debat nu. Henk den Heijer (Walburg Pers, Zutphen 2021), 336 blz., € 29,99.
- Sporen van het slavernijverleden in Groningen.** Margriet Fokken, Barbara Henkes (Passage, Groningen 3e druk 2021), 144 blz., € 17,50.
- Sporen van het slavernijverleden in Fryslân.** Barbara Henkes (Passage, Groningen 2021), 144 blz., € 17,50.
- Slavernij en de stad Utrecht.** Nancy Jouwe, Matthijs Kuipers en Remco Raben (red.) (Walburg Pers, Zutphen 2021), 328 blz., € 24,99.
- Bloed in de rivier.** Het onbekende verhaal van de massale slavenopstand in een Nederlandse kolonie. Marjoleine Kars (Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen 2021), 384 blz., € 26,99.
- Met Hollandse bedaardheid.** Hoe Nederland tussen 1800 en 1873 slavernij in de koloniën afschafte. Dirk J. Tang (Walburg Pers, Zutphen 2021), 190 blz., € 14,99.